

موسیقی ملی ایران

نویسنده: دکتر داریوش صفوت

نلی کازن

مترجم: سوسن سلیم زاده

فهرست

۹.....	درآمد
۱۳.....	پیشگفتار
۳۷.....	فصل اول: درباره‌ی تاریخ موسیقی ایران
۴۳.....	فصل دوم: ویژگی‌های موسیقی ایرانی
۵۱.....	فصل سوم: فواصل در موسیقی ایرانی
۶۷.....	فصل چهارم: آوازها و دستگاه‌ها (بخش اول)
۸۱.....	فصل پنجم: آوازها و دستگاه‌ها (بخش دوم)
۱۳۵.....	فصل ششم: گوشه‌ها و ردیف
۱۴۵.....	فصل هفتم: آرایه‌ها (تزئینات)
۱۵۳.....	فصل هشتم: بداهه‌پردازی
۱۵۹.....	فصل نهم: ریتم‌ها
۱۷۱.....	فصل دهم: فرم‌های موسیقی ایرانی
۱۹۳.....	فصل یازدهم: موسیقی آوازی
۲۰۱.....	فصل دوازدهم: سازها
۲۲۷.....	فصل سیزدهم: انواع کوک
۲۳۳.....	فصل چهاردهم: آموزش شفاهی - نت‌نویسی
۲۴۱.....	فصل پانزدهم: جنبه‌های گوناگون موسیقی ایرانی
۲۵۵.....	فصل شانزدهم: معیارهای موسیقیدان سنتی
۲۶۱.....	فصل هفدهم: موسیقی سنتی ایرانی در جامعه‌ی امروزی

فصل اول

درباره‌ی تاریخ موسیقی ایران

خاستگاه‌های موسیقی ایرانی به زمان‌های بسیار دور در عهد باستان باز می‌گردد و نمی‌توان با تکیه بردانسته‌های کنونی تاریخچه‌ی این موسیقی را از میان چندین هزاره که ناگزیر با افسانه‌پردازی آمیخته شده است، به درستی جستجو کرد. به علت نابودی اسناد فرهنگ ایران باستان و در پی تهاجم‌های فراگیر به این کشور مانند حمله‌ی یونانی‌ها (در ۳۰۰ ق.م)، عرب‌ها (در میانه‌ی سده‌ی هفتم م)، مغول‌ها (در سده‌های سیزده تا پانزده م)، افغان‌ها (در سده‌ی هجده م) و همچنین دیگر تأثیرات دوره‌ی معاصر که به جزئیات آن نمی‌پردازیم، انجام یک تحقیق نظام‌مند در این زمینه امری بس دشوار است.

نظریه‌پردازان و موسیقیدانان بزرگی همچون فارابی (سده‌ی دهم م)، ابن سینا (سده‌ی یازدهم م) و صفی‌الدین ارموی (سده‌ی هجدهم م) آثار نظری پُراهمیتی را درباره‌ی موسیقی برای ما به جا گذاشته‌اند. اما، تاکنون هیچ سند قابل اعتمادی مربوط به قبل از فارابی به دست نیامده است. از این رو، هنوز نمی‌توان به یقین گفت که ایرانی‌های کهن برای موسیقی‌شان نت‌نویسی داشته‌اند. همچنین، به علت وجود زنجیره‌ای از سنت شفاهی، به سختی می‌توان دریافت که هخامنشیان (۳۳۱ - ۵۵۹ ق.م) با توجه به جایگاه والایی که برای موسیقی در زندگی روزمره‌شان قائل بودند، چه نغمه‌ها و ترانه‌هایی را می‌پسندیدند.

بررسی نگارگری‌های ساسانی (۶۴۱ - ۲۲۶ م) نیز نشان می‌دهد که موسیقی در این دوره محبوبیت بسیار داشته است و موسیقیدانان نزد خسروی دوم (۶۲۸ - ۵۹۰ م) از منزلت والایی برخوردار بودند.

سرودهای مذهبی مانند گاتاهای اوستا^۱ (که متن آنها در نسخه‌های خطی حفظ شده، و ترانه‌هایی که به ستایش عظمت پادشاهان و اعمال قهرمانان می‌پردازد، و جشن‌های مربوط به فصول مختلف سال و زیبایی طبیعت را وصف و یا احساسات قلبی انسان‌ها را بیان می‌کند، و به نیایش ایزد دادر می‌پردازد)، شیوه‌های رایج بیان در دوره‌ی پیش از اسلام به شمار می‌آید که در آن، موسیقی‌سازی نیز نقش مهمی ایفا می‌کرده است.

پیوندهای میان موسیقی یونانی و هنر موسیقایی ایرانی چندان شناخته شده نیست، فقط می‌توان گفت که این موسیقی، سره‌تر و سازهایش تکامل یافته‌تر از موسیقی یونانی است، و مهاجمان عرب نیز در رویارویی با این موسیقی به یادگیری‌اش علاقه‌مند شدند و بخش اعظم آن را تا سرزمین اسپانیا گسترش دادند.

معمولاً کلمه‌ی «عرب» را اشتباهاً با مفهوم «دین اسلام» یکی می‌دانند؛ در حالی که این دو مفهوم از یکدیگر جدا و متمایزند. اسلام جامعه‌ی فاسدی را که مبتنی بر تقسیمات ظالمانه‌ی طبقاتی بود برچید، و با شعار «همه‌ی مؤمنان برادرند» (سوره‌ی ۵ - آیه‌ی ۴۹)، اصل برادری و برابری را به ارمغان آورد، و همین امر سبب توفیق سریع و روز افزونش گردید. تمدن اسلامی چه در ایران و چه دیگر نقاط جهان دانشمندان و مقدسین بزرگی را در دامن خود

پروراند و شکوفایی ادبی و هنری و علمی بسیار پویایی را رقم زد. اغلب گفته می‌شود که اسلام موسیقی را منع کرده. اما در قرآن فقط موارد زیر صریحاً نهی شده است:

- ۱- سخنان بیهوده (سوره‌ی ۳۱ - آیه‌ی ۵)
- ۲- خوردن گوشت مردار و خون و گوشت خوک (سوره‌ی ۵ - آیه‌ی ۳)
- ۳- شراب و قمار و بت‌پرستی (سوره‌ی ۵ - آیه‌ی ۹۰ و غیره)^۱

بنابراین در قرآن سخنی از موسیقی به میان نیامده و تعمیم حکم ممنوعیت به موسیقی و نقاشی و مجسمه‌سازی به سبب تأویل وجه ظاهری مفاهیمی مانند «سخنان بیهوده» و «بت‌پرستی» بوده است.

به هر حال، از آن جا که نیاز به موسیقی جزء فطرت و نهاد انسان‌هاست، از این رو موارد زیر از حکم ممنوعیت استثناء شده است: موسیقی برای مراسم ازدواج و دیگر جشن‌های خانوادگی، برای برخی مراسم دسته‌جمعی مذهبی، برای قرائت آهنگین و موزون قرآن، و برای اذان و مناجات‌ها.

افزون بر این، علی‌رغم دستورات اکید مذهبی در خصوص موسیقی، اکثر خلفا و سلاطین در دربار خود موسیقیدانانی داشته‌اند که اغلب شاعر و آهنگساز و خواننده و نوازنده هم بوده‌اند.

سایر موسیقیدانان معمولاً در خفا به نواختن و تدریس موسیقی می‌پرداختند و همین امر یکی از دلایل علاقه به سازهای موسیقایی با نوای رمزگونه مانند سه‌تار به شمار می‌آید.^۲ موسیقی ایرانی در چنین وضعی کم‌کم دچار اختناق شد.

اما موسیقی مانند آب است: اگر در مسیر آن مانعی ایجاد کنند، راه

۱. برای آگاهی کامل از این مبحث، رجوع کنید به «برهان‌الحق» نوشته نورعلی الهی، ص ۳۲ به بعد.

۲. به فصل ۱۲ رجوع شود.

۱. این سرودها هنوز نیز در معابد زرتشتیان ساکن هندوستان خوانده می‌شود. رجوع شود به: J.W. Draper (The Origin of Rhyme, Rev. Litt. Comp. XXI, 1957)